

HANNA HREHOROWICZ-GABER*

**OBSZARY WYPOCZYNKU SEZONOWEGO
JAKO ELEMENT OCHRONY ŚRODOWISKA
W OBSZARACH METROPOLITALNYCH**

AREAS OF SEASONAL RECREATION
AS AN ELEMENT OF ENVIRONMENT PROTECTION
IN METROPOLITAN AREAS

Streszczenie

Wypoczynek sezonowy w obszarze metropolitalnym jest ważnym elementem wykorzystania terenów zielonych wokół dużych miast o zurbanizowanej przestrzeni. Może on mieć charakter zorganizowany w planowanych w tym celu rejonach lub spontaniczny w obszarach, z których tradycyjnie korzystają mieszkańcy. Wykorzystanie terenów zielonych i pozostałości ekosystemów okresowo latem lub zimą gwarantuje z jednej strony możliwość odrodzenia się przyrody za rok, a z drugiej zachowanie dla tej właśnie funkcji tych obszarów, nawet jeśli mogłyby znaleźć potencjalnie korzystniejszą finansowo propozycję.

Słowa kluczowe: ochrona przyrody, wartości kulturowe, ochrona krajobrazu

Abstract

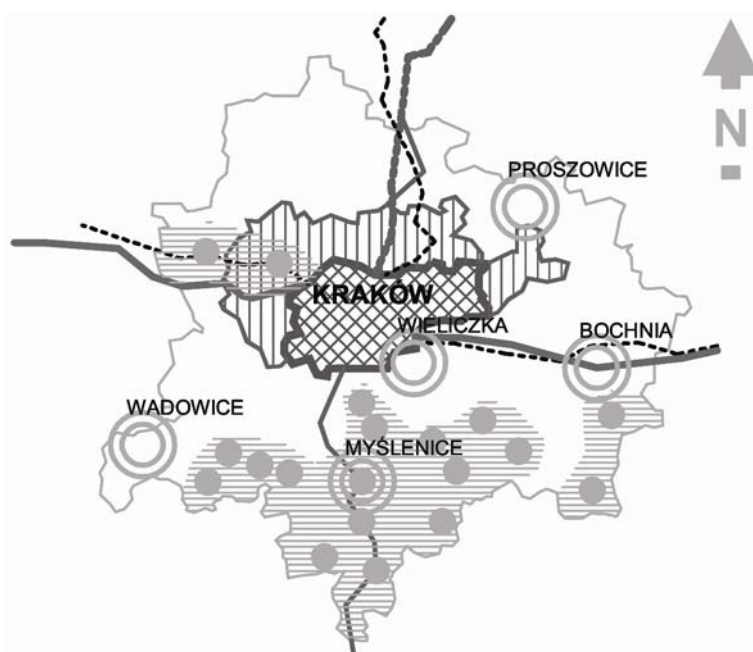
Seasonal recreation in metropolitan areas is an important element of using green areas surrounding big cities with urbanised space. It can be of organised character in places designed for such purpose, or of a spontaneous character in areas traditionally used by the inhabitants. Seasonal use of green areas and the remains of ecosystems in summer or winter guarantees on one hand the possibility of the rebirth of nature in a year, and on the other – retaining such areas for such functions, even if they could be a subject of a financially more beneficial proposal.

Keywords: environmental protection, cultural values, landscape protection

* Dr inż. arch. Hanna Hrehorowicz-Gaber, Instytut Projektowania Miast i Regionów, Wydział Architektury, Politechnika Krakowska.

Wypoczynek sezonowy jest naturalną potrzebą ludzi do korzystania ze zmienności pór roku. Obszary takie, jak niewielkie stoki będące zimą narciarskimi trasami biegowymi i zjazdowymi, górkami saneczkowymi czy obszary tworzące latem plaże, czekają na swoją funkcję, cały rok trwając w „uśpieniu” jako użytki zielone¹ (mogące przy minimalnych nakładach stać się użytkami ekologicznymi), pastwiska lub łąki. Tradycją uświęcone miejsca wypoczynku i rekreacji stanowią ostoję zieleni w obszarze metropolitalnym, w której nie następuje komercjalizacja² tej przestrzeni.

Z racji znacznego zagęszczenia obszarów o wyższym stopniu urbanizacji, bardziej gęstej sieci drogowej oraz terenów atrakcyjniejszych przyrodniczo w południowej części Krakowskiego Obszaru Metropolitalny nie jest równomiernie rozbudowany wokół miasta Krakowa.

Ryc. 1. Schemat Krakowskiego Obszaru Metropolitalnego z uwzględnieniem Projektu „Korony Północnego Krakowa” (KPK) oraz rozmieszczeniem funkcji wypoczynku sezonowego

Fig. 1. Diagram of Kraków Metropolitan Area accounting for the "Korona Północnego Krakowa" (KPK, Crown of Northern Cracow) Project and the situation of seasonal leisure destinations

Stowarzyszenie Gmin „Korona Północnego Krakowa” jest odpowiedzią na problem konieczności dekoncentracji funkcji wypoczynkowych w południowych rejonach Krakowa, gdzie skoncentrowana jest infrastruktura turystyczno-wypoczynkowa obszaru metropolitalnego i przeniesienie części aktywności (głównie weekendowej) w północne rejony. Działania ich na podstawie projektu pomocowego PPL+ (PILOTAŻOWY PROGRAM LEADER+)³ skierowane są na uatrakcyjnienie obszaru w miejscach potencjalnego wypoczynku i rekreacji oraz sezonowo związanych z tymi miejscami atrakcji turystycznych.

Z ryciny 1 wynika, że zawiązkami przyszłych aktywności w zakresie wypoczynku i szeroko rozumianej turystyki są obszary będące pozostałościami ekosystemów w obszarze zurbanizowanym. W północnej części Obszaru Metropolitalnego Krakowa istnieje potrzeba podbudowania możliwości wypoczynku sezonowego innymi atrakcjami wynikającymi z tradycji i kultury danego miejsca, gdyż muszą one stać się konkurencyjne dla miejsc wypoczynku sezonowego krakowian uświęconych długą tradycją.

Nabrzeża Raby w Myślenicach, Dobczycach, Gdowie, większe skupiska leśne, niewielkie wzniesienia, wyrobiska, glinianki, żwirownie, użytkowane sezonowo, od lat były miejscami wypoczynku.

Ryc. 2. Zarabie w Myślenicach od lat pozostaje tradycyjnym miejscem wypoczynku letniego (zdjęcie pochodzi z archiwum rodzinnego autorki)

Fig. 2. Zarabie in Myślenice has for years remained a traditional destination for summer leisure (photo from the Author's archive)

Obecnie miejsca „sprawdzone” z długą tradycją wypoczynkową obrastają powoli planowaną infrastrukturą turystyczną, chroniąc w ten sposób obszar biologicznie czynny przed niekontrolowaną działalnością komercyjną.

Enklawy zieleni są elementami struktury przestrzennej w obszarze metropolitalnym i jako miejsca wypoczynku mają o wiele większe prawdopodobieństwo przetrwania niż obszary rolnicze. Wynika to z potrzeby wypoczynku na łonie natury, drzemiącej w mocno zurbanizowanym społeczeństwie.

Rolnictwo z obszarów zurbanizowanych zostaje wyparte jako mniej rentowne, a tam, gdzie jeszcze się znajduje, staje się reliktem z czasem zamienianym na atrakcje turystyczne.

Tak się dzieje w przypadku upraw proekologicznych, które z natury swojej wymagają pionierskiego tradycyjnego podejścia⁴ i jako uboczną działalność oferują produkt turystyczny, jakimi są pokazy pieczenia chleba (Zręczyce), mielenia mąki w młynie wodnym (Pierzchów), czy plecenia wikliny (Gdów). Atrakcje weekendowe związane z reliktnością tradycji rolniczej w obszarach zurbanizowanych są jedną z niewielu form ochrony systemu zieleni w metropolitalnych obszarach miast. Należy zaznaczyć jednak, że znaczne zagrożenie niesie ze sobą wysoko wyspecjalizowane rolnictwo tworzące monokultury, ponieważ w obszarze metropolii krakowskiej znajduje się wiele przyrodniczych i krajobrazowych bogactw naturalnych nie objętych, a predestynujących do objęcia ich ochroną. Dlatego problematyka poświęcona wykorzystaniu obszarów zieleni jest ogromnie ważna. Działaniom ochronnym w zakresie sezonowych obszarów aktywności wypoczynkowej, a pośrednio ochronie zastanego środowiska naturalnego, towarzyszą działania samorządowe i wsparcie pomocowe. Do działań samorządowych zaliczyć można uchwalenie 24 września 2007 r. Programu Ochrony Środowiska Województwa Małopolskiego, który zbliży naszą krakowską metropolię w jej granicach do Europy, zachowując właściwe miejsce wartości środowiskowych. W ramach tego programu znaczna część Obszaru Metropolitalnego Krakowa mogła uzyskać wsparcie finansowe w ramach działań na rzecz ochrony środowiska.

Tablica 1

Zestawienie jednostek administracyjnych wchodzących w skład KOM na podstawie danych sektorowego programu operacyjnego „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich 2004–2006”

Lp.	Powiat	Liczba gmin w powiecie	Liczba gmin w Obszarze Metropolitalnym Krakowa	Liczba złotych przypadająca na mieszkańca	Liczba złożonych wniosków pomocowych	Liczba ludności powiatu
1	krakowski	17	17	8,9	22	246 310
2	bocheński	9	9	8,9	14	100 798
3	chrzanowski	5	3	3,8	9	128 028
4	myślenicki	9	9	12,71	10	117 295
5	olkuski	10	2	2,6	8	110 081
6	proszowicki	5	5	35,10	11	43 445
7	wadowicki	10	3	8,55	11	154 532
8	wielicki	5	5	27,02	14	106 243

Przykładem rozwoju zrównoważonego, pod względem ekologicznym, terenów wypoczynku sezonowego w obszarze metropolitalnym jest Sztokholm. Liczba ludności Sztokholmu wynosiła w 2005 r. 765 tys., a z obszarem Lanu (terenowej jednostki administracyjnej będącej tamtejszym odpowiednikiem powiatu) 1,7 mln Stockholm–Malaren, będący obszarem metropolitalnym Sztokholmu, na swym terenie posiada 3 mln ludności⁵. Dlatego na obszarze tym przykładą się dużą wagę do zachowania układów zielonych w miastach wchodzących w skład Stockholm–Malaren⁶, jak i poza nimi.

W metropolitalnym obszarze Sztokholmu bogactwo i różnicowanie form przyrodniczych jest charakterystyczne dla środkowej Szwecji. Daje ono możliwości różnorodnego spędzania czasu wolnego w zależności od pór roku. Okolice dużych miast, jak i samego

Sztokholmu sprzyjają spędzaniu czasu nad wodą. Rozlewiska wielkich jezior (takich jak Melar) i morze według prawa użyteczności publicznej udostępnione są dla wędkarzy za darmo. Także zwyczaj biwakowania na obszarach zielonych poza kempingami (w Szwecji obowiązuje „stare prawo”, wchodzące w skład prawa użyteczności publicznej, pozwalające na użytkowanie gruntu czasowo pod warunkiem pozostawienia terenu w zastanym stanie) jest zachętą do wypoczynku sezonowego i dbania o środowisko naturalne. Na przykładzie miejscowości Alvkerleby, położonej w sąsiedztwie miasta Sodertajle na południowy wschód od Sztokholmu, można prześledzić sezonowe aktywności w ramach rekreacji na terenach atrakcyjnych przyrodniczo. Miejsce to jest jednym z wielu, gdzie mieszkańcy metropolii sztokholmskiej mogą wypoczywać zarówno po godzinach pracy, jak i w weekendy. Nabrzeża rzeki płynącej przez Alvkerleby są oblegane okresowo przez wędkarzy, łąki nad brzegami przez rodziny korzystające z kąpeli wodnych i słonecznych. Jesienią organizowane są tu pikniki. Zimą trasy rowerowe zamieniają się w trasy narciarskie i biegowe.

Ryc. 3. Alvkerleby – przykład sezonowego wypoczynku dla ludności metropolii sztokholmskiej – konstrukcja wigwamów wioski indiańskiej wykorzystywana w czasie pikników „tematycznych” (zdjęcie pochodzi ze zbiorów prywatnych autorki)

Fig. 3. Alvkerleby – an example of seasonal leisure for the population of Sztokholm metropolis – constructions of teepees in the Native Americans’ village used for thematic picnicking (photo from the Author’s archive)

Większość obszaru metropolitalnego Sztokholmu jest wykorzystywana sezonowo przez jej mieszkańców. Około połowa jest gotową opracowaną propozycją dla turysty (tory cros-

sowe, pola golfowe, przystanie, popularne w Szwecji schrony dla turystów – zwane stugami). Pozostała część jest użytkami ekologicznymi z minimalną ingerencją człowieka w naturę (np. kosze na śmieci, miejsca na ognisko, stanowiska do cumowania łodzi).

Ten niewielki wkład w ochronę środowiska oraz stała edukacja ekologiczna społeczeństwa są możliwe również w Krakowskim Obszarze Metropolitalnym. Jest to forma ochrony obszarów zielonych przed degradacją, a w efekcie przed utratą swych wartości, na których sezonowo wypoczywa wiele tysięcy osób.

Przypisy

- ¹ Użytkiem ekologicznym w rozumieniu Ustawy z 2004 roku o ochronie przyrody są: „zasługujące na ochronę pozostałości ekosystemów, mających znaczenie dla zachowania różnorodności biologicznej – naturalne zbiorniki wodne, śródpolne i śródleśne oczka wodne, kępy drzew i krzewów, bagna, torfowiska, wydmy, płaty nieużytkowanej roślinności, starorzecza, wychodnie skalne, skarpy, kamieńce, siedliska przyrodnicze oraz stanowiska rzadkich lub chronionych gatunków roślin, zwierząt, i grzybów, ich ostoje oraz miejsca rozmnażania lub miejsca sezonowego przebywania” – wg *Encyklopedii PWN*.
- ² W świadomości społecznej tradycyjne wartości kulturowe miejsc wypoczynku stawiane są ponad wartościami ekonomicznymi, wynikającymi z komercyjnego wykorzystania tych terenów (przypis autora).
- ³ PPL+ jest działaniem w ramach Sektorowego Programu Operacyjnego „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich 2004–2006”. Czas trwania działania obejmuje ww. lata z rozliczeniem do końca 2008 r.
- ⁴ Gospodarstwo ekologiczne „Jarowit” w powiecie wielickim jest przykładem obszaru rolniczego nastawionego na uprawę, które ma szansę przetrwać nie tylko ze względu na fundusze europejskie promujące ekologiczne uprawy lub dopłaty, ale również dlatego, że jest ono otwarte na edukację ekologiczną indywidualną i grupową.
- ⁵ Dane statystyczne za rok 2005 udostępnione przez Biuro Studiów i Ekspertyz Kancelarii Sejmu, opisane przez Panią Annę Zygierewicz.
- ⁶ W skład obszaru metropolitalnego Sztokholmu wchodzi: Upssala – 124 tys. mieszk., Vasteras – 102,5 tys. mieszk., Orebro – 95 tys. mieszk., Sodertajle – 59 tys. mieszk., Eskilskona – 58 tys. mieszk. (informacje według materiałów promocyjnych Stockholm–Malaren Region).

Literatura

- [1] Bell P.A., *Psychologia środowiskowa*, Gdańsk 2004.
- [2] Centrum Doradztwa Strategicznego, Plan Rozwoju Lokalnego dla Powiatu Wielickiego na lata 2005–2013, Kraków lipiec 2005.
- [3] Kosiński W., *Aktywizacja turystyczna małych miast*, Monografia nr 269, seria: Architektura, Wyd. Politechniki Krakowskiej, Kraków 2000.
- [4] Strategia Rozwoju Krakowa, Kraków 2005.
- [5] Uchwała Nr XV/174/03 Sejmiku Województwa Małopolskiego z dnia 22 grudnia 2003 r. w sprawie uchwalenia Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Małopolskiego.
- [6] www.koronakrakowa.pl.
- [7] www.wrotamalopolski.pl.